

Center for Strategic Studies of the
Islamic Republic of Iran Army

**Journal Of
Army Strategic Research**
Print ISSN:27834212
Volume 2 Issue 5
Fall 2023
P.P. 99-120

Determining and explaining the principles and considerations effective on the training of military units (with emphasis on the Islamic Republic of Iran Army)

Shahrokh Bavili*¹, Hasan Niazitabar², Shapoor Fathiazar³

Abstract

Land management is how to regulate the relationship between humans, space and human activities in space, and the purpose of regulating this relationship is the rational use of all facilities to improve the material and spiritual condition of society over time .Land use goals in different countries initially had a defense concept, but today it has a development concept and includes various other goals. The most important of these goals include

environmental goals; Social goals; Economic goals; Physical goals; Political goals; The purpose of this research is to determine and explain the principles and effective considerations in the organization of the units of the Army of the Islamic Republic of Iran .The type of research is applied-developmental and the method is descriptive-analytical. The method of collecting this library and field study includes a questionnaire. The statistical population of the study includes all commanders (or their deputies) and strategic managers (or their deputies) working in general and higher positions, as well as employed and retired experts in the field of planning. have been. After analyzing the information, based on the obtained results, 93 items were counted as principles and considerations, and in expert meetings, after discussion, 7 original titles and 93 items were counted as considerations.

Keywords: Land use planning, military units, principles and considerations, expert meeting

Citation: Bavili. Shahrokh; Niazitabar ,Hasan; Fathiazar Shapoor. (2023) Determining and explaining the principles and considerations effective on the training of military units with emphasis on the Islamic Republic of Iran Army). *Journal Of Army Strategic Research*, 2 (5): 99-120.

---

1. PhD – Management - Islamic Azad University, Qazvin branch - (Author)
sh_bavili@yahoo.com

2. PhD – Management - Higher National Defense University

3. MA – Management - Command University and Army Headquarters)-Tehran- Iran

---

Received: 2023/04/09
Accepted: 2023/07/22

Article Type : Research - based

تعیین و تبیین اصول و ملاحظات مؤثر بر آمایش یگان‌های نظامی (با تأکید بر ارتش جمهوری اسلامی ایران)

شاهرخ باویلی^۱، حسن نیازی تبار^۲، شاپور فتحی آذر^۳

چکیده

آمایش سرزمین عبارت است از چگونگی تنظیم رابطه بین انسان، فضا و فعالیت‌های انسانی در فضا را در برمی‌گیرد و هدف از تنظیم این رابطه، بهره‌برداری منطقی از کلیه امکانات، به‌منظور بهبود وضعیت مادی و معنوی جامعه در طول زمان است. اهداف آمایش سرزمین در کشورهای مختلف ابتدا مفهوم دفاعی داشت، ولی امروزه مفهوم توسعه‌ای پیدا نموده و اهداف مختلف دیگری را نیز در بر گرفته است. مهم‌ترین این اهداف شامل ۱- اهداف محیطی؛ ۲- اهداف اجتماعی؛ ۳- اهداف اقتصادی؛ ۴- اهداف کالبدی؛ ۵- اهداف سیاسی؛ است. هدف از انجام این تحقیق تعیین و تبیین اصول و ملاحظات مؤثر در آمایش یگان‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران است.

نوع تحقیق کاربردی- توسعه‌ای است و روش انجام آن توصیفی- تحلیلی است. روش گردآوری این مطالعه کتابخانه‌ای و میدانی شامل پرسشنامه است. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه فرماندهان (یا جانشینان آنان) و مدیران راهبردی (یا جانشینان آنان) شاغل در محل‌های سرلشکری و بالاتر و همچنین خبرگان شاغل و بازنشسته صاحب‌نظر در حوزه آمایش بوده است. پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات بر اساس نتایج به‌دست‌آمده تعداد ۹۳ مورد را به‌عنوان اصول و ملاحظات احصاء شد و در جلسات خبرگی پس از بحث و بررسی درنهایت تعداد ۷ عنوان اصل و ۹۳ مورد به‌عنوان ملاحظه احصاء گردید.

واژگان کلیدی: آمایش سرزمین، یگان‌های نظامی، اصول و ملاحظات، نشست خبرگی

استناد: باویلی، شاهرخ، نیازی تبار، حسن: فتحی آذر شاپور. (۱۴۰۲). تعیین و تبیین اصول و ملاحظات مؤثر بر آمایش یگان‌های نظامی (با تأکید بر ارتش جمهوری اسلامی ایران). *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی ارتش*، ۲(۵): ۹۹-۱۲۰

۱. دانش‌آموخته دکتری - مدیریت دولتی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین (نویسنده مسئول) -

sh_bavili@yahoo.com

۲. دانش‌آموخته دکتری - مدیریت - دانشگاه عالی دفاع ملی - تهران - ایران.

۳. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد - مدیریت - دافوس آجا - تهران - ایران.

مقدمه

مجموعه تحولات نظامی در قرن بیستم و پس از جنگ جهانی اول تاکنون، فضای درگیری، فناوری نظامی، تاکتیک‌های رزمی و امثال آن تحت تأثیر شدید فناوری در ابعاد مختلف قرار گرفته است. آنچه امروز تحت عنوان جنگ آینده بحث می‌شود، مبتنی بر یافته‌های تجربی جنگ‌های گذشته و تصرفات مرتبط با راهبردهای نظامی و امنیتی است که وقوع آن محتمل به نظر می‌رسد. در چهارچوب همین نگرش می‌توان ملاحظات آمایش یگان‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران را برگرفته از تهدیدات نوین سامان داد. (پولاد دژ، ۱۳۸۸)

جمهوری اسلامی ایران کشوری پهناور در غرب آسیا و از حساس‌ترین کشورهای منطقه در نظام بین‌الملل است. راهبرد نظامی و دکترین دفاعی ایران مبتنی بر عوامل گوناگونی است که بخش مهم آن در فضای جغرافیایی و منبعث از آمایش سرزمینی است. نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران همواره در معرض تهدیدات متعددی از سوی نظام استکباری است که تبلور فضایی آن در صورت برون‌داد فیزیکی عوامل تهدید مراکز ثقل کشور را هدف قرار خواهد داد (پورموسوی، ۱۳۸۶).

تجربه هشت سال دفاع مقدس ملت بزرگ ایران در برابر تجاوز عامل نظام سلطه (رژیم بعثی عراق) حاوی نکات عبرت‌آموز در چگونگی آمایش یگان‌های نظامی است چنانچه در آن دوران از نظم منطقی در پدافند غیرعامل و اصول پایه آمایش سرزمین در پهنه استقرار یگان‌های نظامی برخوردار بودیم، قطعاً اثر قاطعی در کاهش تلفات و خسارت وارده از جانب دشمن بر جای می‌گذاشت (پورموسوی، ۱۳۸۶).

این تحقیق با بررسی فضای جنگ‌های آینده و راهبردهای نظامی متداول، سعی در تبیین اصول و ملاحظات مؤثر بر آمایش یگان‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران را دارد.

اصولاً آمایش سرزمین چگونگی تنظیم رابطه بین انسان، فضا و فعالیت‌های انسانی در فضا را در برمی‌گیرد و هدف از تنظیم این رابطه، بهره‌برداری منطقی از کلیه امکانات، به‌منظور بهبود وضعیت مادی و معنوی جامعه در طول زمان است. (شمسایی زفرقندی، ۱۳۹۳) آمایش سرزمین در مفهوم پذیرفته‌شده در کشور گستره وسیعی را در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، محیطی، فرهنگی، دفاعی و مانند آن در برمی‌گیرد که در قالب اصول و اهداف آمایش سرزمین به آن پرداخته می‌شود. اصول و اهداف رویکرد آمایشی بر اساس مفاد ضوابط ملی آمایش سرزمین دربرگیرنده توسعه یکپارچه و همسو نگر، دستیابی به رشد متعادل، توزیع متعادل جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین، حفظ یکپارچگی سرزمینی، کاهش نابرابری‌های سرزمینی، حفظ هویت واحد فرهنگی، گسترش عدالت اجتماعی، تقویت و تجهیز فضاهای زیست و

فعالیت، جلوگیری از تمرکز و قطبی شدن توسعه و حفظ محیط‌زیست و دستیابی به توسعه پایدار است (راهنمایی، ۱۳۸۳).

اهداف آمایش سرزمین در کشورهای مختلف ابتدا مفهوم دفاعی داشت، ولی امروزه مفهوم توسعه‌ای پیدا نموده و اهداف مختلف دیگری را نیز در بر گرفته است. مهم‌ترین این اهداف را به شرح زیر می‌توان نام برد:

۱) اهداف محیطی؛ اهداف محیطی آمایش سرزمین را در راستای شناسایی توانمندی‌ها و پتانسیل‌های طبیعی سرزمین از قبیل عوامل اقلیمی، ژئومورفولوژی، هیدرولوژی، خاک، منابع، معادن و غیره می‌توان مطرح کرد که به دنبال تعادل بخشی ارتباط انسان و بهره‌برداری آگاهانه و مسئولانه از منابع طبیعی و حفظ منابع پایدار و تجدید ناپذیر و محیط‌زیست به‌منظور کاهش فشارهای محیطی و ابقاء ظرفیت‌های محیطی است.

۲) اهداف اجتماعی؛ اهداف اجتماعی آمایش سرزمین در راستای افزایش کیفیت زندگی جمعیت شهری و روستایی و عشایری مطرح است. بخشایش مناسب و بهینه جمعیت در پهنه سرزمین که بتواند بین جمعیت و ظرفیت توسعه‌پذیری در حوزه جغرافیایی از طریق افزایش مشارکت گروه‌های اجتماعی در فرایندهای برنامه‌ریزی تعادل برقرار کند و نابرابری‌های موجود در بهره‌برداری از زمین را به حداقل ممکن برساند.

۳) اهداف اقتصادی؛ اهداف اقتصادی آمایش سرزمین در راستای افزایش کارایی و بازدهی اقتصادی، گسترش عدالت اجتماعی، رفع فقر و محرومیت و برقراری تعادل و توازن در برخورداری از سطح متعادل توسعه و رفاه در مناطق جغرافیایی مطرح است. آمایش سرزمین از طریق سازمان‌دهی اقتصاد فضا به تخصیص بهینه منابع و مدیریت کارآمد آن و جریان سرمایه‌گذاری‌ها از طریق تنظیم رابطه درونی و بیرونی اقتصاد یک کشور می‌پردازد.

۴) اهداف کالبدی؛ اهداف کالبدی آمایش سرزمین در راستای ایجاد نظام کاربری اراضی به‌منظور استقرار انواع فعالیت‌ها، متناسب با اهداف توسعه متعادل و حفظ محیط‌زیست توزیع سکونتگاه‌ها و فعالیت‌ها با تأکید بر کاهش تمرکز در قطب‌های رشد، سازمان‌دهی نظام سلسله مراتبی مراکز شهری و نواحی روستایی، ممانعت از تخریب اکوسیستم پایداری صنعتی شدن غیرمتمرکز و هماهنگ‌سازی سیاست‌های مکانی و فضایی توسعه برای نیل به توسعه یکپارچه سرزمینی مطرح است.

۵) اهداف سیاسی؛ اهداف سیاسی آمایش سرزمین در راستای متعادل‌سازی بهره‌برداری انسان از سرزمین و تخصیص بهینه منابع بین مناطق یک سرزمین متناسب با توانمندی‌ها و پتانسیل‌ها، در جهت جلوگیری از برخی اعتراضات و نارضایتی‌ها در چارچوب نیل به امنیت در فضای ملی است. همچنین سازمان‌دهی فضا در راستای تأمین اهداف نظام سیاسی حاکم بر

جامعه خواهد بود که با تدابیر منطقی و واقع‌بینانه ضریب امنیتی کشور را بالا برده و تهدیدات داخلی و خارجی را کاهش دهد. در نتیجه، اهداف سیاسی آمایش سرزمین برحسب نظام سیاسی و ایدئولوژیکی می‌تواند از مکانی به مکانی دیگر و از زمانی به زمانی دیگر متفاوت باشد (سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۸۵)

به‌طور کلی برنامه‌ریزی آمایش سرزمین بر اساس توانمندی‌ها، قابلیت‌ها و استعدادها هر منطقه، با توجه به یکنواختی و هماهنگی آثار و نتایج عملکردهای ملی هر منطقه در سطح ملی، نقش و مسؤولیتی خاص را به مناطق مختلف کشور محول می‌نماید. بر اساس این نقش و مسؤولیت، می‌توان برنامه‌های پیشرفت و توسعه را بر اساس برنامه‌ریزی منطقه‌ای در نواحی گوناگون کشور اجرا نمود؛ بنابراین، برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، مکمل برنامه‌ریزی منطقه‌ای در سطح کشور برای برنامه‌های ملی بخشی است.

برنامه‌ریزی‌های آمایش سرزمین متعدد بوده و ابعاد سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیط زیستی، دفاعی و امنیتی را شامل می‌شود. آمایش در حوزه نظامی به معنی هنر یا فن توسعه و گسترش نیروی انسانی و تجهیزات، همراه با آینده‌نگری نیروی انسانی، فعالیت‌ها، زیرساخت‌ها و وسایل ارتباطی در خدمت نیروها و در فضای کشور با در نظر گرفتن الزامات سیاسی، نظامی، جغرافیایی، انسانی و اقتصادی دانست (پورموسوی، ۱۳۸۶)

بنابراین همان‌طور که اشاره گردید بعد نظامی یکی از مهم‌ترین ابعاد است که در برنامه‌ریزی‌های آمایش سرزمین مورد توجه قرار می‌گیرد، زیرا این بخش که ما از آن به‌عنوان اصول و ملاحظات نظامی آمایش سرزمین نام می‌بریم با امنیت ملی کشور ارتباط دارد. متناسب با این درجه از اهمیت، بخش‌های دفاعی و امنیتی نوعی استقرار در کشور مطرح می‌شود که ما از آن به استقرار ملی یاد می‌کنیم. استقرار ملی به معنای چیدمان تمامی امکانات و ظرفیت کشور در ابعاد مختلف است که بتواند ضمن توسعه پایدار، کشور را از تهدیدات (درونی و بیرونی) مصون بدارد. به همین دلیل به آن بخش از استقرار ملی (دفاعی) که خاص نیروهای نظامی است را آمایش نظامی گویند. این آمایش و مدیریت سرزمینی نظامی همانند سایر بخش‌ها دارای ملزوماتی است که می‌توانند منجر به استقرار بهینه نیروهای نظامی گردد. از طرفی استقرار نیروهای مسلح را می‌توان در سه سطح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی برنامه‌ریزی نمود. مسئله اصلی این است که استقرار یگان‌های نظامی کشور در گذشته متناسب با اصول و ملاحظاتی صورت گرفته است که ممکن است امروزه کارایی خود را از دست داده باشد. به‌طور مثال برخی از ملاحظات آمایش یگان‌های نظامی قبل از انقلاب مبتنی بر اصول زیر بوده است:

- تبعیت از راهبردهای نظامی ارتش ایالات متحده آمریکا
- تبعیت از دکترین سنتو و ناتو مبنی بر تأمین منافع منطقه‌ای آمریکا

- بهره‌گیری از راهبرد هجومی مبتنی بر فناوری‌های مدرن
- تأکید بر برتری مطلق هوایی در منطقه
- تحرک تاکتیکی و تأکید بر تقویت یگان‌های زرهی

این در حالی است که با پیروزی انقلاب اسلامی و بروز تغییر در نظام ژئوپلیتیک و ژئواستراتژی منطقه و جهان، تغییراتی اساسی در محیط امنیتی و دفاعی جمهوری اسلامی ایران به وقوع پیوست (پورموسوی، ۱۳۸۶).

ملاحظات آمایش نظامی امری ثابت و ایستا نبوده و متناسب با تهدیدات، راهبردها و ... قابل تغییر است. بطورمثال هرگونه استقرار نیروهای مسلح (متناسب با آمایش قبل از انقلاب) که در آن تهدیدات اتحاد جماهیر شوروی را مهم‌ترین تهدید در جهت چینش نیروهای مسلح طراحی کرده بود، استقراری نامناسب است؛ زیرا امروزه جهت تهدید از طرف روس‌ها نسبت به جمهوری اسلامی ایران عوض شده است. لذا با توجه به تغییر تهدیدات و پاسخگو نبودن اصول و ملاحظات مدون آمایش یگان‌های نظامی متناسب با تهدیدات، مسئله اصلی در این مطالعه راهبردی تبیین اصول و ملاحظات است که بتواند آمایش و استقرار یگان‌های نظامی (با تأکید بر ارتش) شناسایی و در اختیار برنامه‌ریزان قرار دهد. با استخراج این اصول و ملاحظات می‌توان به چارچوبی رسید که در آن تمامی شاخص‌های موردنظر، استخراج شده تا بتوان به استقرار بهینه یگان‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران در پهنه سرزمینی جمهوری اسلامی ایران دست پیدا کرد.

بررسی وضعیت تهدیدات مجاور ایران نشان می‌دهد که اگر قبل از انقلاب ایران فقط از شمال و غرب (توسط کشور شوروی و عراق) تهدید می‌شد امروزه تهدیدات جدید علیه ایران شامل مجموعه اقداماتی است که به‌طور عمده از سوی آمریکا و اسرائیل با به‌کارگیری عناصر منطقه‌ای انجام می‌پذیرد. به‌طور طبیعی اولین هدف موردنظر دشمن در حمله و تهاجم نظامی به یک کشور مراکز و استقرارگاه‌های نظامی آن کشور است. رویکرد آمیشتی به سامان‌دهی سازمان دفاعی یک کشور منجر به این مسئله می‌شود که سازمان فضایی نیروهای مسلح به‌گونه‌ای در فضا استقرار یابد که حداکثر امنیت و قابلیت دفاعی را برای کشور فراهم کند. در همین راستا کارشناسان و صاحب‌نظران برای استقرار و مکان‌گزینی مناسب مراکز و استقرارگاه‌های نظامی شامل آمادگی‌های لجستیکی، مراکز آموزشی، صنایع دفاعی و ... شرایط و الزامات دفاعی و امنیتی مختلفی را مطرح کرده‌اند. رعایت این اصول و ملاحظات سبب استقرار بهینه واحدهای نظامی در فضا می‌شود؛ به‌نحوی که منجر به تأمین حداکثر قابلیت دفاع و حداقل آسیب‌پذیری خواهد شد. تجربه کشورهای دیگر نشان داده است که رعایت ملاحظات دفاعی - امنیتی در

آمایش دفاعی، استقرار مراکز و تأسیسات نظامی و غیرنظامی، به‌طور قطع در افزایش قابلیت‌های دفاعی این‌گونه مراکز و کاهش خطر آسیب‌پذیری آن‌ها در مواقع جنگ و بحران نقش اساسی داشته است. حال آنکه تاکنون ملاحظات دفاعی امنیتی در برنامه‌های آمایش کشور ایران نقش و جایگاهی نداشته است. اگرچه در سیاست‌های کلی برنامه سوم ملاحظات دفاعی امنیتی در سرلوحه برنامه آمایش قرار گرفته است، اما هم‌چنان نقش و جایگاه ملاحظات دفاعی - امنیتی در آمایش مراکز و استقرار یگان‌های نظامی و هم‌چنین مراکز و تأسیسات حیاتی، حساس و مهم غیرنظامی مورد غفلت قرار گرفته است. نبود ادبیات و مباحث نظری جامع و کامل در مورد اصول و جایگاه ملاحظات دفاعی - امنیتی و اصول و ملاحظات آمایش یگان‌های نظامی در طرح‌های آمایش ملی و استانی شاهدهی بر این مدعا است. از سوی دیگر برخی سازمان‌ها و مراکز نظامی بنا بر وظایف سازمانی خود مطالعاتی را در این حوزه‌ها انجام داده‌اند، اما نتایج این نوع مطالعات به دلیل محرمانه و طبقه‌بندی بودن اطلاعات کم‌تر در اختیار طراحان و تدوین‌کنندگان برنامه‌های آمایش قرار گرفته است.

آمایش سرزمین در برنامه‌های میان‌مدت توسعه، ارائه‌دهنده چشم‌اندازهای سازمان فضایی سرزمین در قلمروهای مختلف سرزمینی (اعم از منطقه، استان و شهرها) است. این چشم‌اندازها به‌مثابه مرجعی برای مدیریت، تعاملات و مداخلات بین بخش‌های مختلف اقتصادی و استان‌ها برای سازگاری و تناظر بهتر میان برنامه‌های توسعه باقابلیت‌ها و نیازهای قلمروهای مختلف سرزمین بوده که در راستای تقویت روابط بین رشد اقتصادی و توسعه سرزمین بر اساس ضوابط ملی و اصول آمایش سرزمین عمل می‌نمایند. (سند ضوابط ملی آمایش سرزمین، ۱۳۹۴)

هدف از آمایش سرزمین در رابطه با بخش دفاع استقرار بهینه واحدهای نظامی در فضا برای تأمین حداکثر قابلیت دفاع و حداقل آسیب‌پذیری است. به‌طور کلی درزمینهٔ استقرار و آمایش سرزمینی صنایع و یگان‌های نظامی کارشناسان بر روی دودسته از عوامل تأکید دارند:

الف: شرایط جغرافیایی (طبیعی، انسانی و کالبدی) در استقرار و آمایش سرزمینی مراکز و تأسیسات نظامی

ب: شرایط و الزامات نظامی، دفاعی و امنیتی در استقرار و آمایش سرزمینی مراکز و

تأسیسات نظامی

کارشناسان و صاحب نظران، شرایط و ملاحظات امنیتی و دفاعی مختلفی را برای مکان‌گزینی مناسب این نوع مراکز طرح کرده‌اند. برخی از این معیارها به صورت متغیرهای مختلفی است که به‌طور عمده در قالب ملاحظات همجواری مطرح شده است. برخی نیز به ارائه الگویی برای استقرار و آمایش صحیح مراکز و استقرارگاه‌های نظامی پرداخته‌اند (زرقانی & اعظمی،

آمایش دفاعی-امنیتی به عنوان «سازماندهی محیط جغرافیایی (فضای) کشور و توزیع معقول، منطقی مناسب یگان‌ها و امکانات با توجه به تهدیدات و استفاده بهینه از قابلیت‌های محیطی به منظور ایجاد ثبات، بازدارندگی، مقابله با تهدیدات»، تعریف می‌شود. آمایش دفاعی-امنیتی را مهندسی ترتیبات بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و طبیعی در جهت اهداف دفاعی - امنیتی نیز قلمداد کرده‌اند که بدین ترتیب، متضمن تلفیقی از ملاحظات اقتصاد، جغرافیا، جامعه‌شناسی و علوم دفاعی - امنیتی خواهد بود. هدف از آمایشی سرزمین در رابطه با بخش امنیت و دفاع، استقرار بهینه واحدهای نظامی در فضا برای تأمین حداکثر قابلیت دفاع و حداقل آسیب‌پذیری است. آمایش دفاعی - امنیتی در برگرنده چینش عاقلانه فعالیت‌ها در واحد ملی به منظور کاهش آسیب‌پذیری آنان در برابر تهدیدات دشمنان خارجی و داخلی است (پورموسوی، ۱۳۸۶)

توجه به ضرورت سازماندهی نظام فضایی کشور از حدود چهار دهه پیش آغاز شد و به دنبال نخستین گام‌ها در مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران برداشته شد. تدوین طرح آمایش سرزمین توسط گروه مهندسی مشاور ستیران در سال‌های قبل از انقلاب را می‌توان نخستین سند پایه برای سازماندهی سیمای جغرافیایی کشور بشمار آورد (مهندسی مشاور ستیران، ۱۳۵۵). این طرح که آرایش فضایی انسان، فضا و فعالیت را در بستر جغرافیایی کشور طراحی و توجیه کرده بود، به دلیل آغاز انقلاب و دگرگونی در استراتژی‌ها، برنامه‌های کلان ملی و منطقه‌ای و برخی دلایل سیاسی دیگر کنار گذاشته شد. به دنبال آن گروهی از کارشناسان سازمان برنامه‌بودجه مأموریت یافتند که طرح مزبور را با وضعیت بعد از انقلاب کشور تطبیق داده و طرح آمایش سرزمین جمهوری اسلامی ایران را تدوین نمایند. طرح مزبور نیز به دلایل مختلف به اجرا درنیامد. و سرانجام اینکه پس از کشمکش‌هایی طولانی وزارت مسکن و شهرسازی طرح کالبدی ملی را تقریباً مشابه طرح‌های قبل تهیه کرد و سپس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، مجدداً درصدد تهیه طرح آمایش سرزمین برآمد که نتایج آن هنوز انتشار نیافته است. گذشته از این فراز و نشیب‌های دوره‌ای، آنچه به این موضوع مربوط می‌شود، جایگاه دفاع سرزمینی و امکانات و محدودیت‌های آن در تهیه چنین طرح‌هایی است. چراکه ایران کشوری است دارای منابع طبیعی و ثروت فراوان، با پویایی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی بسیار اثرگذار و به همین دلیل بسیار مورد توجه محافل جهانی و منطقه‌ای قرار دارد. نگاهی به فرازوفرود تاریخی و جغرافیای سیاسی کشور در دوره‌های مختلف این واقعیت را که دفاع و تأمین امنیت ملی برای کشور مثل ایران بیش از برنامه‌ریزی‌های

اجتماعی و اقتصادی اهمیت دارد، به‌خوبی تأیید می‌کند. اینکه چرا در طرح‌های فوق، مسائل مربوط به دفاع سرزمین و در نتیجه تأمین و تضمین امنیت ملی جایگاهی درخور پیدا نکرده؛ بحثی است که نیاز به کالبدشکافی عمیق ساختار حکومت و مقوله امنیت و دفاع در کلیت نظام دفاعی و امنیتی کشور دارد. (مطالعات طرح پایه آمایش سرزمین ج.ا.ایران، ۱۳۶۴)

طرح‌های آمایشی که تاکنون در کشور تهیه‌شده‌اند، دارای مقیاس سرزمینی هستند. به همین دلیل مقیاس‌های منطقه‌ای آن‌ها نیاز به تفضیل و تعریف بیشتر اجزای عملیات دارند. البته روال معمول در تهیه چنین طرح‌هایی، تهیه طرح‌های منطقه‌ای با تفضیل بیشتر را پیش هیچ بینی کرده است. لیکن در ایران هیچ‌کدام از این طرح‌ها فرصت چنین مرحله‌ای را به دست نیاورده‌اند. باوجود این اهداف عمده و اصلی این طرح‌ها را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

(۱) ساماندهی نظام برداری از عرصه‌های طبیعی کشور به‌منظور حفظ کیفیت محیط‌زیست طبیعی.

(۲) جلوگیری از حاشیه‌ای شدن بخش‌های سنتی و تمرکز سرمایه در بخش‌های جدید

(۳) مهار مهاجرت روستائیان از مناطق حاشیه‌ای کم‌فعال به مناطق فعال

(۴) جلوگیری از توسعه قطبی در عرصه‌های مساعد طبیعی کشور

(۵) برقراری نوعی تعادل میان توسعه‌های شهری در سطوح مختلف

(۶) مهار رشد و توسعه لجام‌گسیخته تهران که انبوهی از خدمات برتر و سرمایه را در خود جذب کرده است

(۷) تعادل بخشی و ایجاد توازن در شیوه‌های زیست و معیشت نقاط شهری و روستایی و استان‌های مختلف کشور

(۸) پیشگیری از زوال ساختارهای اجتماعی و فرهنگی اصیل و میراث‌های ملی

با الهام از روح طرح‌های آمایش سرزمین و اهداف اصلی آن‌ها بود که در سال‌های بعد از انقلاب برخی طرح‌های منطقه‌ای تهیه و تا حدودی به‌مورد اجرا گذاشته شدند. لیکن به دلیل عدم تعریف روشن از جایگاه چنین طرح‌هایی و نبود یک طرح مصوب و در مقیاس سرزمین، به‌عنوان طرح بالادست این طرح‌ها، بسیاری از سازمان‌ها الزام عملی چندانی در رعایت آن‌ها به خرج نداده و نمی‌دهند. مهم‌ترین این طرح‌های منطقه‌ای که در سال‌های بعد از انقلاب تهیه شدند عبارت‌اند از:

(۱) طرح توسعه محور شرق کشور که قسمت اول آن برای استان سیستان و بلوچستان تهیه و به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری رسید.

(۲) طرح منطقه‌ای گیلان و مازندران که طی روند تهیه تا تصویب در شورای عالی شهرسازی

و معماری، فراز و نشیب‌های مختلفی را گذراند و با تغییر مدیریت‌ها و دست‌کاری در یافته‌ها و توصیه‌های طرح، تنها به کاربرد محدود آن در کاربری‌های اراضی شهری محدود شد.

۳) طرح منطقه‌ای محور غرب زاگرس که تنها مطالعات مرحله اول آن انجام شد که به دلایل گوناگون ادامه نیافت.

۴) طرح منطقه‌ای اصفهان که با وجود اهمیت فراوانی که برای منطقه، در مقابل توسعه‌های ناموزون داشت، قربانی سرمایه سالاری توسعه شهری و دیدگاه‌های خودمحوری مدیریت‌های وقت استان شد.

و سرانجام برخی طرح‌های دیگر که تنها بر اساس ساماندهی اقتصادی و دیدگاه اقتصادمحوری برای استان‌های مختلف کشور تهیه شدند

ارزیابی کلی این طرح‌ها نشان می‌دهد که مقوله دفاع و امنیت در این طرح‌ها یا مورد توجه قرار نگرفته‌اند و یا اینکه تنها به صورت گذرا به این مسئله اشاره شده که از حد توصیف فراتر نرفته است. پرواضح است که در کشوری مانند ایران، با توجه به حساسیت‌های استراتژیکی و ژئوپلیتیکی کلیت و نواحی مختلف آن، مسائل دفاعی و امنیت، در طرح‌های آمایش جایگاه ویژه‌ای داراست که بدون توجه به آن امکان توسعه و آمایش پایدار فراهم نمی‌شود (زرقانی & اعظمی، ۱۳۹۰)

از آنجایی که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران حفظ منابع حیاتی و دفاع سرزمینی را به عهده نیروهای مسلح گذاشته است و تأمین اهداف دفاعی و نظامی، پاسخگویی مناسب و به موقع به تهدیدات در چارچوب مبانی و اصول، جزو وظایف اصلی این بخش است و از طرف دیگر استقرار سرزمینی یگان‌های نیروهای مسلح (وضع موجود) و ایجاد یگان‌های جدید نیروها یک امر الزامی جهت پیگیری مأموریت‌های محوله است، لذا آمایش دفاعی همانند توسعه از اهمیت والایی برخوردار است. همچنین نقش نیروهای مسلح در آمایش سرزمین به چند صورت می‌تواند انجام گیرد. (راهنمایی، ۱۳۸۳)

حضور فعال در آمایش توسعه‌ای (به عنوان عاملی فعال جهت ملاحظات کامل دفاعی) که این امر جهت حمایت از مردم در زمان بروز تهدیدها و ارائه راه کارهای دفاعی جهت حفظ تأسیسات مهم و حیاتی کشور صورت می‌گیرد. در کشورهای اروپایی مفهوم آمایش سرزمینی ابتدا مفهوم دفاعی دارد و سپس مفهوم توسعه‌ای پیدا می‌کند. قبل از ساختن سد، بزرگراه، نیروگاه‌های اتمی و ... موضوع در کمیته‌های نظامی و دفاعی مطرح می‌گردد و پس از اخذ موافقت مسئولین نظامی نسبت به ساخت آن‌ها اقدام می‌گردد. در ساخت چنین تأسیساتی نیروهای نظامی

کارآمد و علمی نیز مشارکت داشته و همه عوامل دفاعی را از نظر پدافند و آفند مدنظر قرار می‌دهند.

به‌عنوان مثال در ایجاد کارخانه‌ها، نگرش نظامی دارند و خط تولید آن‌ها دومنظوره است یعنی در زمان صلح اگر کارخانه تولید کفش باشد در زمان جنگ پوتین و لوازمات اولیه نیروهای مسلح را تولید می‌کند یا در مبحث شهری که دفاع غیرنظامی و دفاع از شهرها به عهده نیروهای نظامی است، پیشنهادهایی را مبنی بر حفظ شهر از آسیب زیاد بمباران‌های هواپیما، موشک‌ها، بمباران‌های شیمیایی، جنگ‌های چریکی و شورش‌های خیابانی و ... ارائه می‌دهند.

به‌عنوان مثال مراکز حساس و حیاتی شهری (توربین‌های اصلی برق، گاز، مخابرات، آب و...) به زیرزمین برده شده و جهت فریب دشمن، نوع کاذب آن در سطح زمین قرار داده می‌شود درحالی‌که کار اصلی به‌وسیله دستگاه‌های زیرزمین صورت می‌گیرد.

بدیهی است حضور نیروهای مسلح در آمایش ملی و توسعه کشور باید در چارچوب و در راستای اهداف نظامی و با شناخت به نوع تهدیدات باشد.

استقرار سرزمینی نیروهای مسلح به علت مؤثر بودن در انجام مأموریت محوله از مهم‌ترین مسائل آمایش دفاعی است. بسیاری از استقرارگاه‌های نظامی (پادگان‌ها، مراکز آموزش) در گذشته جزو محدوده خارج از شهر بوده اما امروز در داخل شهر قرار دارد و به‌عنوان یک هدف نظامی برای دشمن به حساب می‌آیند که در شهرسازی امروز از لحاظ دفاعی توصیه می‌گردد که به خارج شهر انتقال یابد، یا در ایجاد کارخانه‌ها یا صنایع نظامی و جابجایی آن‌ها تدابیری اندیشیده شود. این تدابیر از دو جهت صورت می‌گیرد.

(۱) بعضی از این تأسیسات در مکان‌های فعلی خود از بازدهی مناسبی برخوردار نیستند و ضرورت دارد کاربری آن‌ها تغییر یابد؛

(۲) بعضی از صنایع مهمات‌سازی و تسلیحاتی در داخل شهر یا محدوده آن قرار دارد که بسیار خطرناک بوده و ایجاب می‌نماید با توجه به نوع تولیدات به مکان‌های دیگری منتقل شود.

در استقرار و آمایش سرزمینی یگان‌ها باید به عوامل زیر توجه شود:

- اهداف دفاعی - نظامی؛
- نوع تهدیدات؛
- استراتژی نظامی؛
- شرایط جغرافیایی (طبیعی، انسانی و کالبدی).

رویکرد آمایشی به ساماندهی سازمان دفاعی یک کشور باعث می‌شود که سازمان فضایی نیروهای مسلح به‌گونه‌ای در فضا استقرار یابد که حداکثر امنیت و قابلیت دفاعی را برای کشور فراهم نماید.

هدف از آمایش سرزمین در رابطه با بخش دفاع استقرار بهینه واحدهای نظامی در فضا برای تأمین حداکثر قابلیت دفاع و حداقل آسیب‌پذیری است. براین اساس می‌توان یک طرح شماتیک و یک ساختار نظری را در رابطه با سازمان‌دهی فضای نیروهای مسلح ایران ترسیم نمود. فضای جغرافیایی ایران را می‌توان به سه قلمرو ژئواستراتژیک بدین شرح تقسیم نمود (اکبری، ۱۳۸۵):

- قلمرو حاشیه یا ریملند؛
- قلمرو سرزمین میانه یا میدلند؛
- قلمرو سرزمین مرکزی یا هارتلند.

از سوی دیگر اصولاً واحدهای نظامی که در سازمان ارتش‌ها وجود دارد نیز به چهار دسته کلی تقسیم می‌شوند.

- واحدهای عملیاتی ورز می که در صف قرار می‌گیرند؛
- واحدهای پشتیبانی؛
- واحدهای تکنولوژی و تولید - صنایع نظامی؛
- واحدهای فرماندهی و ستاد.

حال این سؤال مطرح است که این واحدها را چگونه باید در ساختار نظری تطبیق داد و پیاده نمود:

در اولین قلمرو ژئواستراتژیک که موسوم به حاشیه یا ریملند است باید واحدهای عملیاتی را با در نظر گرفتن پارامترها و متغیرهای مختلف نظیر منبع، جهت و سطح تهدیدات با مشخصات زمین مکان‌یابی کرد.

در مکان‌یابی بایستی موارد زیر مورد توجه قرار گیرد:

تهدیدات، تحولات سیاسی استراتژیک در پیرامون ایران - ساختار فیزیکی و کالبدی فضا نظیر جنس زمین، توپوگرافی، آب‌و‌خاک - ساختار انسانی فضا نظیر جمعیت، ترکیبات فضایی و قومی جمعیت بنیادهای زیستی، دسترسی و ارتباطات، شکل هندسی مرز و مشخصات مرز و سایر عناصر فضایی.

در دومین قلمرو ژئواستراتژیک (میدلند) باید فعالیت‌های حلقه پشتیبانی نظیر آموزش، تجهیز نیروی انسانی، تدارکات و لجستیک قرار گیرند؛

در سومین قلمرو یا هارتلند (بخش مرکزی) باید فناوری تولید و خدمات برتر نظیر صنایع حساس نظامی و نیز بخش فرماندهی و ستاد مکان‌یابی شده و استقرار یابند. (حافظ نیا، ۱۳۸۱) به‌طور کلی دو دسته عامل در بررسی ملاحظات دفاعی - امنیتی سرزمین می‌توان برشمرد:

الف - عوامل (ثابت) جغرافیایی نظامی) مانند عوارض زمین، آب‌نگاری، وضعیت جوی و اقلیمی؛

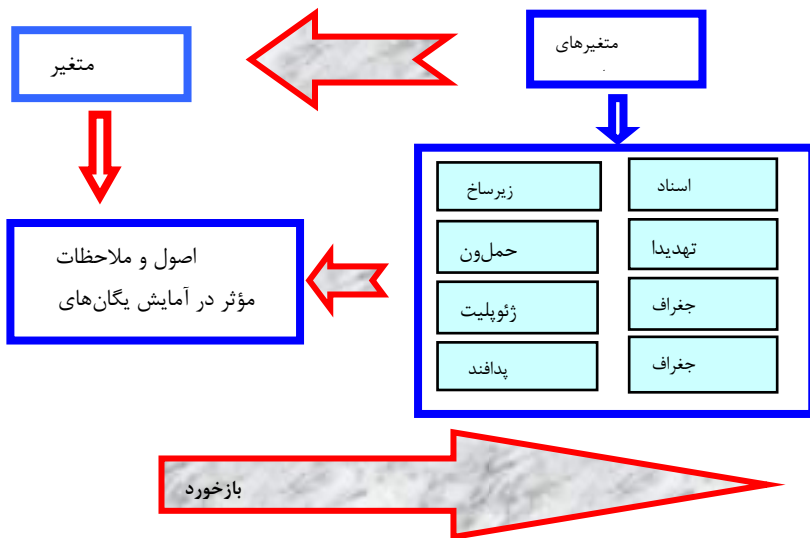
ب - عوامل متغیر (پارامترهای انسانی) مانند منافع امنیت ملی، تهدیدات، ساختار نیروهای مسلح، عامل وحدت‌بخش جمعی روحیه و پیوستگی مردم و قومیت‌ها (کامران، ۱۳۹۲).

برخی از اصول استراتژیک ملاحظات دفاعی - امنیتی در آمایش سرزمین عبارت‌اند از:

- اصل دفاع غیرنظامی؛
- اصل میزان سرمایه‌گذاری و زمان مدت به بهره‌برداری رسیدن آن؛
- اصل برآورد تهدیدات؛
- اصل فاصله و عمق مناسب داشتن موضوع آمایش (در تیررس چه نوع سلاحی قرار داشتن)؛
- اصل بازدارندگی به‌عنوان سیاست کلی دفاعی - امنیتی در مواجهه با بحران احتمالی؛
- اصل غافل‌گیری به‌عنوان سیاست کلی دفاعی - امنیتی در مواجهه با بحران‌های احتمالی؛
- اصل ارزان جنگیدن؛
- اصل فریب و اختفاء؛
- اصل کسب اطلاع صحیح و به‌هنگام؛
- اصل استقرار مراکز جمعیتی در سر راه ارتباطی مراکز حساس و حیاتی آمایش با توجه به احداث پل‌ها و تونل‌ها مختلف در کشور.
- آیا از روی پل‌ها و داخل تونل‌ها امکان حمل تانک و کمرشکن با وزن و عرض مربوط وجود دارد یا نه؟ آیا چنین پیش‌بینی‌هایی انجام شده است؟
- طرح‌های دفاعی و آمایش نباید آرمانی و بسیار طولانی‌مدت باشد چون در این صورت قابل‌برنامه‌ریزی و همچنین دقیق نیست
- اطلاعات متغیر از منطقه که شامل تهدیدات نیز می‌شود باید تاریخ‌مصرف داشته باشد و طی یک دوره مشخص می‌بایست مورد تجدیدنظر قرار گرفته و صحت‌وسقم آن تا تاریخ معین مورد تأیید قرار گیرد تا بتواند مبنایی برای برآورد ملاحظات دفاعی - امنیتی در آمایش قرار گیرد؛

- در بررسی ملاحظات دفاعی-امنیتی یک طرح آمایش باید توجه به جغرافیای طبیعی نیز داشت زیرا مثلاً به جهت نوع آب‌وهوا و مرغوبیت زمین در کشورمان همیشه مهاجرت از سمت جنوب به شمال وجود داشته به‌طوری‌که در خطه‌های مرکزی و جنوبی با خلأ جمعیتی مواجه هستیم طرح‌های آمایش باید طوری باشند که به این نوع پدیده‌ها دامن نزنند. (نوروزی، ۱۳۸۵)

بررسی ادبیات و مبانی نظری تحقیق نشان می‌دهد که بر اساس سؤالات تحقیق مدل مفهومی پژوهش به شرح شکل زیر قابل طرح است. عناصر اصلی تشکیل‌دهنده این مدل امکان تهیه پرسشنامه‌هایی را به‌منظور دریافت دیدگاه افراد جامعه نمونه آماری به‌منظور تدوین اصول و ملاحظات آمایش سرزمین یگان‌های نظامی در آجا را به وجود می‌آورد. مدل فوق به‌مثابه راهنمایی است که اجزای آن را مؤلفه‌های مستخرجه از مبانی نظری، اسناد بالادستی، پیشینه‌ها و مطالعات تطبیقی تشکیل می‌دهد.

شکل (۱): مدل مفهومی تحقیق

روش‌شناسی

نوع این تحقیق کاربردی توسعه‌ای و روش انجام آن روش‌شناسی توصیفی تحلیلی است. جامعه آماری این مطالعه راهبردی متشکل از کلیه فرماندهان (یا جانشینان آنان) و مدیران راهبردی (یا جانشینان آنان) شاغل در محل‌های سرلشکری و بالاتر و همچنین خبرگان شاغل

و بازنشسته صاحب‌نظر در حوزه آمایش (دارای مشاغل سرلشکری و بالاتر و تجربه مناطق عملیاتی) بوده که با رعایت ملاحظات حفاظتی، تعداد آن معادل ۱۲۰ نفر در نظر گرفته شده است. جامعه نمونه این مطالعه راهبردی با استفاده از رابطه فرمول کوکران تعداد ۳۵ نفر محاسبه شده است.

در این تحقیق از روش‌ها و ابزارهای گردآوری اطلاعات زیر استفاده گردید:

الف- روش کتابخانه‌ای: به‌منظور جمع‌آوری اطلاعات پیرامون موضوع مدارک مرتبط با پژوهش فیش‌برداری شده و همچنین سایت‌های اینترنتی مرتبط با موضوع. مورد استفاده قرار گرفته و اطلاعات جمع‌آوری شده است

ب- میدانی شامل (پرسشنامه)

گویه‌های استخراج‌شده از مطالعات انجام‌شده پس از تأیید اولیه در جلسه‌های خبرگی جهت تأیید نهایی از طریق پرسشنامه به جامعه آماری داده شد. در این تحقیق در طراحی پرسشنامه نقطه نظرات متخصصان در خصوص اصول کلی تنظیم پرسشنامه لحاظ شد و سؤالات به‌صورت بسته طراحی شد. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی شامل شاخص‌های آماری میانگین، میانه، و به‌منظور احصاء اصول و ملاحظات مؤثر بر آمایش یگان‌های نظامی از روش خبرگی استفاده شد.

یافته‌ها

آمار توصیفی آماری است که الگوی پاسخ‌های افراد نمونه را تلخیص می‌کند (ایران نژاد پاریزی، ۱۳۷۵). در این بخش در ابتدا به توصیف جامعه آماری برحسب مقطع تحصیلی، هیئت‌علمی، سنوات خدمتی و درجه پرداخته شد. سپس برای سنجش روایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که نتیجه آن ۰/۸۶ شد که نشان‌دهنده روایی پرسشنامه است. پرسشنامه اولیه با تعداد ۱۰۰ سؤال برگرفته از ادبیات و مبانی نظری و نشست خبرگی به‌صورت پیش‌آزمون بین ۱۰ نفر از اعضای جامعه نمونه آماری توزیع شد پس از دریافت پرسشنامه‌ها اصلاحات موردنظر اعمال گردید و تعداد ۹۳ سؤال نهایی شد و مجدداً تعداد ۳۵ پرسشنامه بین جامعه نمونه توزیع و ۲۶ پرسشنامه دریافت شد. کلیه ۹۳ سؤال پرسشنامه پس از تجزیه و تحلیل آماری نمره متوسط به بالا دریافت نمودند که نشان‌دهنده تأیید سؤالات بود.

با توجه به نتیجه تحلیل سؤالات پرسشنامه به‌منظور پاسخ به سؤالات موضوع، این مطالعه راهبردی درصدد آن بود تا با تأکید بر بیانات و تدابیر فرمانده معظم کل قوا، اسناد بالادستی

در حوزه آمایش سرزمینی در آجا و همچنین عوامل تأثیرگذار بر آمایش یگان‌های نظامی در ارتش جمهوری اسلامی ایران، نسبت به مشخص نمودن اصول و ملاحظات آمایش سرزمینی به‌منظور از بین بردن نقاط ضعف و افزایش کارایی و اثربخشی یگان‌های نظامی اقدام نماید. در این راستا برای احصاء اصول و ملاحظات آمایش سرزمینی، پاسخ به سؤالات اصلی و فرعی تحقیق لازم و ضروری بوده و کارگروه علمی توانست با استفاده از روش پژوهش مبتنی بر "روش کمی" با جمع‌آوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و میدانی برای "تبیین اصول و ملاحظات مؤثر بر آمایش یگان‌های ارتش جمهوری اسلامی" پاسخ سؤالات اصلی و فرعی مطالعه را به شرح ذیل ارائه نماید.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی این تحقیق تعیین اصول و ملاحظات آمایش یگان‌های نظامی است. بر اساس اهداف و سؤالات تحقیق داده‌های حاصل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت، تعداد ۹۳ عنوان اصول و ملاحظات احصاء شده برگرفته از ادبیات و مبانی نظری، پیشینه‌ها که مورد تأیید جامعه آماری قرار گرفته بود تجزیه و تحلیل شد سپس به‌منظور مشخص شدن پاسخ به سؤالات مطالعه راهبردی در جلسه خبرگی اصول و ملاحظات مورد ارزیابی مجدد قرار گرفت و تعداد ۹۳ عنوان ملاحظات احصاء شد در هفت گروه تحت عنوان اصول مؤثر در آمایش یگان‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران به شرح ذیل دسته‌بندی گردید.

- ۱- اصل تهدیدات با (۱۱ عنوان ملاحظه)
  - ۲- اصل لجستیک با (۹ عنوان ملاحظه)
  - ۳- اصل پدافند غیرعامل با (۱۰ عنوان ملاحظه)
  - ۴- اصل جغرافیا با (۲۱ عنوان ملاحظه)
  - ۵- اصل دفاعی و امنیتی با (۲۳ عنوان ملاحظه)
  - ۶- اصل مأموریت (عملیات) با (۱۳ عنوان ملاحظه)
  - ۷- اصل علم و فناوری با (۶ عنوان ملاحظه)
- بر اساس این تحقیق ملاحظات مؤثر در آمایش یگان‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران به شرح است:

الف- اصل تهدیدات، شامل ملاحظاتی به شرح ذیل :

- ۱- سمت و سوی تهدیدات پیرامونی، مجاور، منطقه‌ای و بین‌المللی
- ۲- شدت، دامنه، نوع و مقیاس تهدیدات
- ۳- توجه به عدم تحریک همسایگان

- ۴- در نظر داشتن آسیب‌پذیری و مخاطرات محیطی و انسان‌ساخت
- ۵- توجه به تهدیدات زیست‌محیطی و بدون مرز
- ۶- لحاظ نمودن تهدیدات اجتماعی و فرهنگی
- ۷- در نظر داشتن تهدیدات نظامی (هوایی، زمینی، دریایی، فضایی، سایبری)
- ۸- در نظر داشتن تهدیدات اقتصادی
- ۹- توجه به تهدیدات امنیتی
- ۱۰- در نظر داشتن دکترین راهبردی و سیاست‌های دفاعی کشورهای هم‌جوار
- ۱۱- در نظر گرفتن آیین متجاوز

ب- اصل لجستیک، شامل ملاحظات زیر به شرح ذیل:

- ۱- توجه به مکان‌یابی و چینش مراکز آمادی به‌منظور برقراری و تداوم زنجیره آماد
- ۲- خودکفایی و خوداتکایی پشتیبانی مناطق در امور آمادی و تدارکاتی
- ۳- چندمنظوره نمودن زیرساخت‌ها و تأسیسات لجستیکی
- ۴- توجه به توسعه شبکه حمل‌ونقل شهری و بین‌شهری در جهت پشتیبانی آمادی یگان‌های نظامی
- ۵- انتخاب مکان مناسب یگان‌های نظامی با لحاظ نمودن برخورداری از زیرساخت‌های (آب، برق، محوره‌های ارتباطی، منابع انرژی) با در نظر داشتن کاهش وابستگی به شبکه‌های سراسری انتقال نیرو و انرژی
- ۶- انتخاب مکان مناسب یگان‌های نظامی با لحاظ نمودن برخورداری از زیرساخت‌های (آب، برق، محوره‌های ارتباطی، منابع انرژی) با در نظر داشتن کاهش وابستگی به شبکه‌های سراسری انتقال نیرو و انرژی
- ۷- توجه به قابلیت‌های آماد و پشتیبانی (لجستیکی) به‌منظور پشتیبانی‌های متقابل نیروها
- ۸- توجه به استفاده از قابلیت‌های منطقه در برون‌سپاری خدمات موردنیاز یگان‌های نظامی
- ۹- توجه به وجود فرودگاه‌ها و باندهای اضطراری فرود

پ- اصل پدافند غیرعامل، شامل ملاحظات زیر به شرح ذیل:

- ۱- تفرقه و پراکندگی
- ۲- پوشش و فریب
- ۳- استتار و اختفاء
- ۴- مکان‌یابی مناسب در عرصه‌های ایمن
- ۵- مقام‌سازی استحکامات و تأسیسات

- ۶- وجود موانع مناسب
  - ۷- کاهش آسیب‌پذیری در برابر سوانح طبیعی و مخاطرات محیطی
  - ۸- موازی‌سازی و جایگزینی سامانه‌های پشتیبانی
  - ۹- توجه به اصول دفاع در برابر جنگ‌های نوین (ش م ه) و پناهگاه‌های مناسب
  - ۱۰- توجه به ایجاد سامانه‌های اعلام‌خطر
- ت - اصل جغرافیا ، شامل ملاحظاتی به شرح ذیل:
- ۱- توجه به جغرافیای نظامی منطقه
  - ۲- توجه به ویژگی‌های قومیتی و فرهنگی جمعیت در آمایش یگان‌های نظامی در مناطق مرزی
  - ۳- توجه به پراکندگی و تراکم جمعیت
  - ۴- کمک و توصیه به تعادل بخشی کلان‌شهرهای کشور و ارتقاء موقعیت نقش شهرهای متوسط و کوچک در آمایش یگان‌های نظامی
  - ۵- کمک و توصیه در جهت تغییر الگوی مهاجرت‌های مستقیم از پیرامون به مرکز و تبدیل آن به مهاجرت‌های پله‌ای در جهت کاستن انتقال پرحجم جمعیت به مرکز به‌منظور جلوگیری از تخلیه مراکز جمعیتی در راستای اهداف آمایش دفاعی
  - ۶- مکان‌گزینی مناسب زیرساخت‌های نظامی در مناطق مختلف کشور در جهت افزایش توانمندی دفاعی در آمایش یگان‌های نظامی
  - ۷- جلوگیری از احداث یا توسعه تأسیسات نظامی از قبیل پادگان‌ها، صنایع نظامی، میدان‌های آموزشی در داخل محدوده و حریم استحقاطی شهرها
  - ۸- انتخاب مکان مناسب برای یگان‌های نظامی در مناطق مرزی به‌منظور بهبود شرایط زندگی و افزایش سطح توسعه این مناطق در جهت ارتقای امنیت
  - ۹- توجه به راهبرد توسعه شهری متناسب با اصول و ملاحظات آمایش یگان‌های نظامی
  - ۱۰- توجه به مکان‌گزینی یگان‌های مستقر در خشکی و سواحل به‌منظور پشتیبانی از یگان‌های دریایی
  - ۱۱- توجه ویژه آمایش یگان‌های دریایی با بهره‌برداری جغرافیایی مناسب از جزایر به‌ویژه توجه خاص به جزایر بوموسی، تنب بزرگ و کوچک
  - ۱۲- تعیین حریم دفاعی و منطقه بندی جغرافیایی در آمایش یگان‌های نظامی
  - ۱۳- توجه به بهره‌برداری از موقعیت نظامی سرزمین
  - ۱۴- اجتناب از استقرار بر روی گسل‌ها و مناطق رانشی

- ۱۵- توجه به وضعیت ژئومورفولوژی منطقه استقرار
- ۱۶- توجه به ترکیب جمعیتی در جوار مرزها و کشورهای هم‌جوار
- ۱۷- توجه به ارتقاء نقش و عملکرد مناطق سرزمینی ج.ا.ا در تعامل با کشورهای هم‌جوار
- ۱۸- توجه به نقاط قوت و آسیب‌پذیری‌های نظامی منطقه
- ۱۹- توجه به مناطق و معابر مهم و راهبردی از دیدگاه دشمن
- ۲۰- توجه به تسلط بر منابع آبی در مناطق مرزی کشور
- ۲۱- توجه به محدودیت‌های منابع آب
- ث - اصل دفاعی - امنیتی، شامل ملاحظات به شرح ذیل:
  - ۱- توجه به آینده‌نگری در ابعاد مختلف دفاعی و نظامی
  - ۲- توجه به ساخت تأسیسات و مواضع دفاعی متناسب با تهدیدات
  - ۳- حراست از مراکز حیاتی، حساس و مهم
  - ۴- توجه به هشدار استراتژیک به‌موقع در آمایش یگان‌های نظامی
  - ۵- وحدت ملی و یکپارچگی سرزمین در دفاع همه‌جانبه
  - ۶- توجه به یکپارچگی دفاعی در برابر تهدیدات با اولویت بالا
  - ۷- بهره‌برداری از عمق راهبردی در آمایش یگان‌های نظامی
  - ۸- توجه به مشارکت یگان‌های نظامی در توسعه مناطق محروم در جهت کاهش آسیب‌پذیری از این مناطق و افزایش ارتقاء امنیت و دفاع سرزمینی
  - ۹- احداث استحکامات دفاعی و مواضع سد کننده در محورهای وصولی دشمن به خودی
  - ۱۰- استقرار یگان‌های نظامی با رعایت فاصله مناسب از مرزها
  - ۱۱- توجه به امکان کسب اشراف اطلاعاتی
  - ۱۲- توجه به اصل بازدارندگی به‌عنوان سیاست کلی دفاعی - امنیتی در مواجهه با تهدیدات احتمالی
  - ۱۳- توجه به اصل غافل‌گیری به‌عنوان سیاست کلی دفاعی - امنیتی در مواجهه با تهدیدات احتمالی
  - ۱۴- توجه به آینده‌نگری و برنامه‌های درازمدت دفاعی - امنیتی و ملی
  - ۱۵- توجه به تقویت حفاظت فیزیکی مرزها
  - ۱۶- فراهم نمودن زمینه‌های لازم جهت دفاع چندلایه (نظامی و امنیتی)
  - ۱۷- همسویی با طرح‌های توسعه ملی
  - ۱۸- توجه به حفاظت از شهرها و مناطق جمعیتی

- ۱۹- توجه به سرمایه‌های اجتماعی، فرهنگی در تقویت دفاع منطقه‌ای
- ۲۰- دفاع در چند جهت در مقابله با چند تهدید هم‌زمان
- ۲۱- صیانت از منابع راهبردی (منابع آبی، محصولات استراتژیک و ...)
- ۲۲- بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های ملی (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی و ...)
- ۲۳- به‌کارگیری توانمندی‌های منطقه‌ای در آمایش یگان‌های نظامی

ج- اصل مأموریت (عملیات) ، شامل ملاحظاتی به شرح ذیل:

- ۱- استفاده از قابلیت‌ها و توانمندی‌های قومی و مذهبی در پشتیبانی از عملیات یگان‌های نظامی
- ۲- بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های محیطی برای حفاظت در برابر دفاع چند سطحی
- ۳- انعطاف‌پذیری و تحرک سریع یگان‌های نظامی
- ۴- آمادگی برای نبرد نامتقارن در آمایش یگان‌های نظامی
- ۵- توجه به موضوع مردم‌یاری و امداد رسانی در حوادث طبیعی
- ۶- توجه به کمک و پشتیبانی از یگان‌های هم‌جوار بنا به دستور
- ۷- متناسب بودن محل استقرار و گسترش یگان‌ها به‌منظور سهولت در اجرای عملیات مشترک و مرکب
- ۸- توجه به فضای لازم به‌منظور اجرای آموزش و مانور یگان‌ها در مناطق استقراری
- ۹- رعایت انسجام و پیوستگی و هم‌پوشانی عملیاتی با سایر یگان‌های منطقه
- ۱۰- توجه به قابلیت هم‌افزایی و همکاری با سایر نیروها
- ۱۱- توجه به جنگ شهری در آمایش یگان‌های نظامی
- ۱۲- توجه به جنگ نوین در آمایش یگان‌های نظامی
- ۱۳- توجه به فرماندهی و کنترل در آمایش یگان‌های نظامی

چ - اصل علم و فناوری، شامل ملاحظاتی به شرح ذیل:

- ۱- توجه به رشد و پیشرفت فناوری‌ها و تاکتیک‌های نوین نظامی
- ۲- استفاده از انرژی‌های نو نظیر باد، آب و انرژی هسته‌ای در جهت کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی به‌منظور کاهش آلودگی زیست‌محیطی
- ۳- توجه به برد و پوشش رسانه‌های ملی و فراملی در آمایش یگان‌های نظامی
- ۴- توجه به قابلیت‌های سایبر در دفاع و امنیت

۵- توجه به قابلیت انتشار امواج الکترومغناطیس در منطقه

۶- توجه به زیرساخت‌های ارتباطات و فناوری اطلاعات

پیشنهادها

- ۱) معاونت عملیات و اطلاعات نیروها نسبت به عملیاتی نمودن اصول و ملاحظات برگرفته از مطالعه حاضر اقدام نمایند.
- ۲) معاونت آمادوپیش نیروها با توجه به آمایش موجود نسبت به پشتیبانی از یگان‌ها برنامه‌ریزی نمایند
- ۳) معاونت عملیات نزاجا نسبت به احداث مواضع سد کننده در نقاطی که امکان استقرار نیروی نظامی وجود ندارد اقدام نماید.
- ۴) اصول و ملاحظات برگرفته از نتیجه مطالب ارائه‌شده در کلیه حوزه‌ها توسط معاونت‌های مرتبط در نیروها، موردتوجه قرار گیرد.
- ۵) معاونت آماد و پشتیبانی نیروها با توجه به آمایش و استقرار نیروها نسبت به نیازمندی سلاح و تجهیزات و در نهایت تأمین توانمندی‌ها و قابلیت‌های موردنیاز برای انجام وظائف و مأموریت‌های نیروها پیش‌بینی لازم به عمل آورد به گونه‌ای که در نهایت بتواند با کمترین هزینه و بیشترین کارایی مأموریت محوله را انجام دهد.
- ۶) معاونت مهندسی و پدافند غیرعامل نسبت به توسعه پدافند غیرعامل به‌منظور کاهش اثرات حملات هوایی، موشکی و هرگونه آتش و فعالیت خصمانه دشمن و تأمین امنیت مناسب برای نیروها و امکانات خودی در میدان‌های نبرد اقدام نماید.
- ۷) معاونت عملیات نسبت به تقویت یگان‌های مهندسی رزمی متناسب با نیازهای عملیاتی و تهدیدات موجود اقدام نماید.

منابع

- اکبری، ع. (۱۳۸۵). پدافند غیرعامل آشنایی با آمایش و دفاع سرزمینی. شماره ۷، ۱. ایران‌نژاد پاریزی، م. (۱۳۷۵). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی. تهران: نشر میدان.
- پورموسوی، س. (۱۳۸۶، بهار). ملاحظات دفاعی امنیتی در آمایش سرزمین ایران. فصلنامه راهبردی دفاعی، ۱۷، یولاد دژ، م. (۱۳۸۸). اصول و مبانی آمایش سرزمین. تهران: نشر فرهیختگان.
- حافظ نیا، م. (۱۳۸۱). رابطه متقابل امنیت و دفاع با آمایش سرزمین. مجموعه مقالات، ۱، ۵۸. راهنمایی، م. (۱۳۸۳). آمایش سرزمین و کاربردهای دفاعی. دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۲.
- زرقانی، ه. و اعظمی، ه. (۱۳۹۰، تابستان). تحلیل ملاحظات دفاعی امنیتی در آمایش و مکان‌گزینی مراکز و استقرارگاه‌های نظامی با تأکید بر استان خراسان رضوی. فصلنامه مدرس علوم انسانی، ۲(۱۵)، ۱۴۸.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور. (۱۳۸۵). قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا.ایران. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- سند ضوابط ملی آمایش سرزمین. (۱۳۹۴). سند ملی آمایش سرزمین. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- شمسایی زفرقندی، ف. (۱۳۹۳). ملاحظات امنیتی دفاعی در آمایش سرزمینی و نقش آن در توسعه کشور. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۳۶، ۹.
- کامران، ح. (۱۳۹۲، بهار). بهره‌گیری شهر قدرت و شهر بازدارنده با بهره‌گیری از مبانی پدافند غیرعامل. جغرافیا، شماره ۳۶.
- مطالعات طرح پایه آمایش سرزمین ج.ا.ایران. (۱۳۶۴). تهران: سازمان برنامه‌و بودجه.
- مهندسین مشاور ستیران. (۱۳۵۵). طرح آمایش سرزمین. تهران.
- نوروزی، م. (۱۳۸۵). فرهنگ دفاعی-امنیتی. تهران: انتشارات سنا.